

AVALIK KIRI EESTI NSV-st

14. oktoobril 1980. a. ilmus ENSV ajakirjanduses ETA teadaanne „Vabariigi Prokuratuuris”:

„Seoses viimasel ajal Tallinnas aset leidnud jämedate avaliku korra rikkumistega noorukite gruppide poolt, mis on kutsunud töötajates esile õigustatud nõrdimuse ja rahuleolematus, on ENSV Prokuratuur algatanud kriminaalasja nende korrariikkumiste algatajate ja õhutajate vastu, samuti kuritegelike huligaanide vastu. Kõiki asjaolusid uuritakse hoolikalt, pärast mida süüdlased võetakse seadusega ettenähtud vastutusele”

See 48-sõnaline tekst on seni ainus nõukogude trükisõnas ilmunud teade Tallinnas ja mujal Eestis aset leidnud noorte väljaastumiste kohta. ETA teatele lisaks on koosolekutel, koolides ja asutustes levitatud suusõnaliselt teateid toimunust. Et sündmuste pealtnälgijaks oli küllalt palju Tallinna külalisi vennasvabariikidest, on kujunenud võimalus mitmesuguste kuulujuttude levikuks kogu Nõukogude Liidus. Kõik see, mis viimasel ajal on aset leidnud, sunnib meid kirjutama.

Muret tekitab Tallinna sündmuste juures vägivald, mille jätkumiseks on esinenud üleskutseid hiljemgi. Vägivalda kasutamine osutab sellele, et meie ühiskonnas on tekkinud ohtlikud lõhed ja vastuolud kasvatajate ja kasvatavate vahel, juhtide ja juhitud vahel. Tegelikult esinevad pingeid teravdab veelgi mittevastavus selle vahel, mida väidetakse olevat ja mis tegelikult on.

Leiame, et niisugune olukord on ohtlik ja ei saa kesta, toomata kaasa raskeid tagajärgi Eestile ja kõigile, kes siin elavad. Andestamatu oleks õigustada õiguskorra rikkumist, kuid andestamatu on ka ignoreerida selle sügavamaid juuri ja põhjusi. Seetõttu peame oma kohuseks juhtida tähelepanu järgmistele asjaoludele.

Pole tõenäoline, et tuhandete noorte mee-

leavalduseni viis üksikute õhutajate tegevus.

Meile tundub, et selles väljendub võimendatud täiskasvanute, paljude Eesti elanike rahulolematus. Tegemist on laia sotsiaalse probleemiga, mille lahendamine on võimatu kogu ühiskonna osavõtuta. Selleks tuleb kõigepealt ühiskonda probleemidest informeerida. Rahulolematus on süvenenud viimastel aastatel, kuid on kujunenud hoopis pikema aja jooksul. Selle rahulolematuse on põhjustanud mitmed sotsiaalmajanduslikud probleemid, mida pole suudetud lahendada. Tausaks on olmepinnal tekkivad konfliktid (sabad kauplustes, tarbe- ja toidukaupade defitsiitsus ja nende ebahütlane jaotamine), mis soodustavad alkoholismi, kuritegevust, perekonna ebastabiilsust ja muid laostavaid nähtusi. Need konfliktid liituvad Eestis rahvuslike suhete korrastamatusega.

Muid probleeme on avalikkuses rohkem või vähem käsitletud, kuid meile tundub, et rahvuslikul pinnal tekkinud konflikte on seni esitatud ainult kui huligaanlikke. Seepärast on meie kirjas pööratud tähelepanu eelkõige sotsiaalsete konfliktide rahvuslikule aspektile.

Rahvuslikul pinnal tekkivad konfliktid muudab eriti tõsiseks see, et nende põhjusi ei ole meie avalikus sõnas seni piisava avameelsusega käsitletud — see peegeldub kasvõi eeltoodud ETA teadaandes. Meie arvates on rahvuslike konfliktide ja pingete põhjuseks Eestis mõlemate suuremate rahvusrühmade — eestlaste ja venelaste ebakindlus, osalt isegi hirm oma identiteedi pärast. Hirm aga sünnitab irratsionaalsust, sageli otseselt agressiivset käitumist.

Ebakindlust ja hirmu põhjustavad mitmed objektiivsed ja subjektiivsed faktorid, mida ei tohi vaadelda eraldi, vaid koos: objektiivseid sündmusi majanduse, demograafia ja kultuuri vallas nähakse ja tõlgendatakse väl-

timatult ka läbi rahvustunde prisma.

Eestlaste ebakindlust oma tuleviku suhtes on põhjustanud järgmised asjaolud:

- eesti elanikkonna osakaalu vähenemine, eriti Tallinnas, kus eestlased on muutumas vähemusrahvuseks,

- eesti keele kasutamise piiramine asjaajamises, olmes, teaduses ja mujal. Seda tendentsi iseloomustavad näiteks eesti keelt ja kirjandust käsitlevate väitekirjade kohustuslik esitamine vene keeles, Eesti NSV 40. aastapäevale pühendatud piduliku koosoleku läbiviimine ainult vene keeles.

- eestikeelsete ajakirjanduse ja paljude raamatute, eriti rahvuskultuurile oluliste teoste muutumine raskesti kättesaadavaks, rahvuslike teaduste arengu ilmne pidurdatus,

- ülepingutatud ja oskamatu propaganda-kampaania vene keele õpetamiseks koolides ja lasteaeades, ajalooõpetuses esinev venelaste osa eriline esiletõstmine teiste rahvuste arvel,

- tööstuses ekstensiivse arengu üleforsseerimine ülelüliduliste ministereiumide poolt, põõramata küllaldest tähelepanu sellega kaasnevale ökoloogilise tasakaalu rikkumisele,

- kakskeelsuse propageerimine ühepoolset eestlaste hulgas, millele ei vasta midagi samaväärset muulaste seas – see süvendab eestlastes tunnet, et nende emakeelde suhtutakse kui teisejärgulisse keelde; ajakirja „Russki Jazõk v Estonskoi Škole” kõrval puudub analoogne ajakiri eesti keele õpetamiseks kohalikes vene koolides.

- juhitavatele ja rahvuskultuuri probleemidega tegelevatele ametkohtadele inimeste määramine, kellel ei ole piisavalt teadmisi eesti kultuurist ega huvi selle vastu.

Eestlaste rahvustundeid häirivaid samme põhjendatakse majanduslike kaalutlustega. Meile aga näib, et eestlaste seas ilmneb meelekibedus ja ebakindlus ei saa jätta avaldamata mõju majanduse efektiivsusele ja töö kvaliteedile.

Võib arvata, et Eestis elavatel venelastel, ukrainlastel, valgevenelastel ja teistel mitte-

eesti rahvusest elanikel on raskusi etnilise identiteedi leidmisega – nad on väga mitmekesist rahvuslikku, geograafilist ja sotsiaalset päritolu. Eestlaste ja teiste rahvuste psühholoogilised erinevused on seni jäänud täiesti uurimata. Tihti ülehinnatakse saavutatud ühtsuse sügavust. Sageli tekivad rahvuslikud konfliktid vaid sellest, et inimesed ei mõista üksteise käitumist ja tõlgendavad seda valesiti. On äärmiselt oluline teada rohkem Eestisse migreerunud inimeste sotsiaalsetest, etnilistest ja kultuurilistest probleemidest ning sellest, kuidas need on seotud eestlaste sarnaste probleemidega.

Samuti peaksime tingimata teada saama ja avalikult kõnelema ning kirjutama sellest, mis teisi häirib eestlaste suhtumises ja käitumises. Mõlema peamise rahvusühema vahel ilmneb usaldamatust ja sellel pinnal levivad eelarvamused, stereotüüpsed eksikujutelmad ning kuulujutud, mis taas osutab vajadusele saada ja levitada olukorrast objektiivset informatsiooni. Tõe defitsiit on ohtlikumaid defitsiite.

Eestlaste rahvustunne on mõnelt kohalt äärmiselt hell ja siin võib olla hoolimatusel eriti tõsiseid tagajärgi. Eestlaste ülitundlikkust eriti oma keele suhtes seletab see, et aastasadu on siinsed sakslastest valitsejad suhtunud eesti keelesse põlgusega ja terve eelmise sajandi on eestlasi algul sakslaste, hiljem tsaarivõimude poolt püütud veenda oma keelse kultuuri võimatuses, otstarbetuses ja kahjulikkuses. Eestlased löid omakeelse kultuuri saksa mõisnike ja tsaarivõimude mõnitustele ja survele vaatamata ning seeläbi on eesti keel eestlastele kättevõidetud *i n i m v ä ä r i k u s e* sümbol. Eestlastega saab siin lähemalt suhelda vaid see, kes oskab nende keelt või vähemalt avaldab selgesti oma lugupidamist selle vastu. Inimene, kes elab aastaid Eestis ja on lugupidamatu eesti keele ja kultuuri vastu, solvab sel kombel tahes või tahtmata, teades või teadmata eestlaste inimväärikust. Suhtumine eesti keelde on üks sõlmküsimusi eestlaste ja teiste rahvusühema-

de vahekordade kujundamiseks Eestis.

Eelnev i taha ega saa olla ammendav käsitlus kõigist seikadest, mis on ülemäära pingestanud põhiliste rahvusrühmade suhteid Eesti NSV-s. Me tahame ainult osutada mõnele põhiprobleemile, eelkõige aga vajadusele rahvusprobleeme tõepoolest lahendada, ausalt ning põhjalikult uurida ja arutada kõigil tasemetel, alates rangelt teaduslikest käsitlustest ja lõpetades laiate diskussioonidega ajakirjanduses, raadios, televisioonis, koolides ja ettevõtetes.

Et vältida Tallinnas asetleidnud sündmuste kordumist ja leevendada olemasolevaid rahvuste vahelisi pingeid, tuleks kõigepealt võtta midagi ette eestlaste kõikumalõõnud olevi-ku- ja tulevikukindluse taastamiseks ja selle tagamiseks, et Eesti põliselanikele jääks alati otsustav sõna oma maa ja rahva tuleviku kohta. Küsimus Eestimaa tulevikust ei tohiks jääda üleliiduliste ministeeriumide, peavalitsuste ja teiste ametkondade otsustada. Kõigile suurematele sotsiaalmajanduslikele ettevõtmistele, näiteks suurte tööstusettevõtete rajamiseks või laiendamisele peaks eelnema võimalike sotsiaalsete, psühholoogiliste ja ökoloogiliste tagajärgede uurimine ja avalik arutelu.

Revolutsioonist alates on eesti keelel olnud konstitutsioonilised tagatised ja teda on kasutatud ametliku keelena kogu Eesti alal kõigis avaliku elu valdkondades. Igal ENSV pii-rides elaval eestlasel on olnud enesestmõis- tetav õigus eestikeelsele kesk- ja kõrgharidu- sele ning emakeele kasutamisele asjaajamises

nii kõnes kui kirjas. Arvame, et selle printsii- bi seadusandlik fikseerimine Eesti NSV Ülemnõukogu poolt normaliseeriks oluliselt praegust ebatervet õhkkonda.

Rahvuslikud konfliktid võivad kergesti viia usaldamatuse ja viha eskalatsioonini ja muu- ta võimatuks ühiskonna rahuliku arenemise. Seda saab tagada ainult kõigi siinsete rahvus- rühmade koostöö. Sellepärast peame mõõda- pääsmatuks tekkinud olukorra ausat ja süga- vat analüüsi. Me soovime, et Eesti saaks ja jääks maaks, kus ükski inimene ei pea tund- ma solvanguid ega takistusi oma emakeele või päritolu pärast, kus rahvusrühmade vahel on mõistmine ning pole vihkamist, maaks, kus valitseb kultuuriline ühtsus mitmekesisu- ses ja keegi ei tunne oma rahvustundeid sol- vatuna või kultuuri ohustatuna.

Tallinn ja Tartu, 29. okt. 1980. a.

Priit Aimla	Kaur Altoa	Madis Aruja
Lehte Hainsalu	Mati Hint	Fred Jüssi
Aira Kaal	Maie Kalda	Tõnu Kaljuste
Toomas Kall	Jaan Kaplinski	Peet Kask
Heino Kiik	Jaan Klõšeiko	Kersti Kreisman
Alar Laats	Aare Laht	Andres Langmets
Marju Lauristin	Peeter Lorents	Vello Lõugas
Endel Nirk	Arno Pukk	Rein Põllumaa
P.-E. Rummo	Rein Ruutsoo	Tõnis Rätsep
Ita Saks	Avo Sirk	Mati Sirkel
Jaan Tamm	Rein Tamsalu	Andres Tarand
Lehte Tavel	Peeter Tulviste	Mati Unt
Arvo Valton	Juhan Viiding	Aarne Üksküla

Toetage võitlust Eesti vabaduse eest!

Kui eestlased, eriti noored, kodumaal võitlevad eestluse säilitamise eest ja venes- tamise vastu, siis meie kohus siin vabaduses on neid toetada ja Lääne avalikkust informeerida olukorrast. Seda oodatakse meilt kodumaal.

Valitsusvõim Idas on tundelik kriitika ja hukkamõistu suhtes.

Rahvusfond on kaasmaalaste abiga teinud selgitustööd Läänes 34 aastat ja leid- nud poolehoidu ning toetust Eesti maale ja rahvale.

Toetage, jõukohase panusega Eesti Rahvusfondi tööd, pg. nr. 25 52 52—9.

Inglise ajakiri „The Economist” noorterahutust Eestis

Õpilasdemonstratsioonid Tallinnas leidsid mõjukas nädalaajakirjas „The Economist”is” kokkuvõttes:

Ainult nädalaid pärast streikide lõppu Poola Läänemere sadamais on toimumas tänava-demonstratsioone ülevalpool Läänemere rannikul Eestis — mis ei ole mitte mingi satelliitriik, vaid 1940-ndast aastast saadik liiduvabariik N. Liidus. Umbkaudu 2000 noorukit ilmus Eesti pealinna Tallinna tänavatele. 15 ja 18 aastaste vanusepiires noored nõudsid paremat toitu koolides ja eredamalt valgustatud klassiruumi, aga nad kandsid ka eesti sini-must-valge värvides lippe ja karjusid lööklauseid, mis nõudsid vaba Eestit ning venelaste lahkumist. Eesti, koos naabruses asuvate Läti ja Leeduga, annekteeriti N. Liidu poolt 1940. aastal. Demonstratsioon aeti varsti politsei poolt laiali ja umbes 150 inimest arreteeriti, kuid enamus neist vabastati pärast poliitseilist ülekuulamist.

Koolipoiste demonstratsioon, isegi kui sellel on 2000 osavõtjat, omab vaevalt sama kaalu kui Poola hiljutised rahutused, kuid Eesti on senini poliitiliselt olnud üks N. Liidu vaiksemaid nurki. Oma suhtelise jõukuse tõttu on ta muutunud nõukogude propaganda vaateaknaks. Lääne ajakirjanikke viiakse korrapäraselt sinna. Ülemaailmne Luteri kirikute Liit pidas oma konverentsi sääl. Enamus eestlasi on jätkuvalt luterlased.

Suhteliselt hea elu Läänemere rannikul on aastaid alvatlenud suuri hulki sisserändajaid teistest N. Liidu osadest, vähendades pärisrahva, eestlaste, osatähtsust. Liiduvabariigi poolteise miljonilisest elanikkonnast on natuke vähem kui 1.000.000 eestlased ja üle 400.000 slaavlased, enamus neist venelased. 1959. aastal moodustasid venelased ühe viiendiku Eesti elanikkonnast, nüüd aga on nende osa rohkem kui veerand.

Möödunud aastal toimunud rahvaloenduse ajal märkis ainult 24% Eesti elanikkonnast ära vene keele kui nende poolt valitud teise keele, mis oli 5% võrra vähem kui aastal 1970. Kuna vene keelt õpetatakse ja õhutatakse Eestis laialdaselt ning kuna seda propageeritakse kui N. Liidu rahvaste lähenemise moodust, siis ei ole see langus nende eestlaste arvus, kes räägivad vene keelt, tõenäoliselt mitte juhuslik. Uut eesti võitlushimu võivad sütitada teated Poola hiljutistest sündmustest, mida kirjeldati rootsi ja soome raadiotes ning teistes lääne saadetes. Rahvuslikke tundeid

erakordset tähelepanu Läänes. Inglise väga ilmus 11. okt. 1980 artikkel milles üteldakse

Eestis on võibolla ka julgustanud teated Läänes elavate eestlaste maailmakokkutulekust juuli kuus Stockholmis.

Ülekaalukalt katoliiklikul Leedul, kel on tugevad sidemed Poolaga, on olnud juba aastaid aktiivne dissidentlik liikumine, mis on keskendunud katoliiklikule kirikule. Läti, mis on luterlik nagu Eesti, on olnud senini vähe tundemärke dissidentlikusest, kuid venestamine on esile kutsunud tugevaid venevastaseid ja nõukoguvastaseid tundeid. Läti partei juht Augusts Voss kirjutas järgmist ühes hiljutises artiklis nõukogude partei kuukirjas „Kommunist”:

„Meie ei saa jätta tähele panemata lokaalset ja rahvuslikku kitsarinnalisust, mida võib ikka veel kohata teatavate inimeste vaadetes ja suhtumises. Samased inimesed ei saa mõnikord aru sellest, et kommunistlik üleschitus on mõeldamatu ilma kõige lähedasema poliitilise, majandusliku ja kultuurilise koostööta ning ilma kõikide N. Liidu rahvaste vennaliku abita. Nad arvavad näiteks, et ei ole vajalik ehitada teatavaid suuri tööstuslikke, energia ja teisi projekte meie vabariigis. Miks? Sellepärast, ütlevad nemad, et see põhjustaks mittemätlaste arvu suurenemist.....”

Balti vabariikides elab vähem kui 3% N. Liidu elanikkonnast, nii et igasugune rahulolematuse sääl on jätkuvalt ohjeldatav. Aga kui see on ükskord alguse saanud, siis ta leegitseb edasi.

Ametlik seletus

Okupatsioonivõim Eestis avaldas Tallinnas septembris-oktoobris 1980 toimunud noorte demonstratsioonide kohta järgmise ametliku seletuse ajaleht Noorte Hääles 14. oktoobril 1980:

VABARIIGI PROKURATUURIS

Seoses viimasel ajal Tallinnas asetleidnud järedate avaliku korra rikkumistega noorukite gruppide poolt, mis on kutsunud töötajates esile õigustatud nõrdimuse ja rahulolematuse, on Eesti NSV Prokuratuur algatanud kriminaalasja nende korra rikkumiste algatajate ja õhutajate vastu, samuti kuritegelike huligaanide vastu. Kõiki asjaolusid uuritakse hoolikalt, pärast mida süüdlased võetakse seadusega ettenähtud vastutusele. (ETA).